

carı tarafından satın alınır, böylece bunların fuhşa sürüklenmesi önlenirdi. Elleindeki köleleri aşırı derecede dövenlerle kusurlu veya hastalıklı köleleri pazarlayanlar şiddetle cezalandırılırdı. Aşırı dövülen ve yaralanan bir köle efendisini mahkemeye verebilirdi.

Köle ticaretinin denetimi ve yürütülmesi belli ücret karşılığında devletçe iltizama verilirdi. XVII. yüzyılda İstanbul'daki Esirhâne Eminliği'nin iltizam bedelinin yılda 100 kese akçe olduğu anlaşılmaktadır. Diğer esnaf kuruluşları gibi esircilerin de bir loncası vardı. İstanbul Esirhâne Eminliği'ne bağlı görevliler arasında bir kethüdâ ile esircilerin kendi içlerinden seçtikleri bir şeyh, yiğitbaşı, çavuş ve delâller vardı. Ünlü bestekâr İtrî Efendi bir süre esirciler kethüdâlığı yapmıştı. Esir Hanı'nın demir kapısının dibindeki odada bulunan emin alınıp satılan gulâm ve câriyelerden belli oranlarda vergi tahsil ederdi. Evliya Çelebi, XVII. yüzyılda İstanbul'daki esirci mevcudunun 2000 kişi olduğunu belirtmektedir (*Seyahatnâme*, I, 563-564). Ölen veya köle ticaretini bırakan esircinin kadrosu kefaletle bir başkasına verilirdi. 1640 tarihli narh defterinde esirciler hakkında bilgi mevcuttur. Suistimale pek müsait olan bu işi kontrol altına almak için sayıları 100'ü geçen erkek ve kadın esircilerden 60 kadına ikametgâh adresleriyle isim isim zikredilerek satış yetkisi verilmiş, böylece elinde izin berahtı olmayanların köle ticareti yapmasının önüne geçilmek istenmiştir. Zaman zaman müslüman kadın ve kızlarını yabancı elçilere ve zengin gayri müslimlere peşkeş çeken bazı kadın esircilerle görevini kötüye kullanan erkek esircilerin bu tür fesatlarını önlemek için isimleri kayıtlı esirciler ve dellâllar zincirleme olarak birbirine kefil yapılmış, içlerinden biri uygun iş yaparsa hepsinin sorumlu tutulacağı belirtilmiştir. Bu arada kölenin alım bedelinin onda biri kadar kârla satışa sunulması da kararlaştırılmıştır (Kütükoğlu, s. 255-258).

1826 tarihinde II. Mahmud tarafından Esirhâne Eminliği kaldırılarak esirci esnafının denetimi ihtisab ağalığına devredilmiştir. Aynı yıl çıkarılan İhtisab Ağalığı Nizamnamesi'nde köle ticareti ve kölelikle ilgili hükümler de yer almaktadır. Buna göre esir pazarında esircilerin odalarında beçki olarak görev yapan kişiler tesbit edilecek ve kefalete bağlanacak, ihtisab ağası güvenilir bir adamını esir pazarında bulundurarak esir ticaretindeki suisti-

mallere engel olacak, hastalanan esirlerin tedavisi efendisi tarafından yaptırılacak, hür birini köle diye satanlar sürgün cezasına çarptırılacaktır.

İstanbul'da esir ticaretinin yapıldığı Esir Pazarı, Sultan Abdülmecid'in emriyle 1847'de kapatılmışsa da (Lutfî, VIII, 133-134) bazı esirciler bu işi kendi evlerinde, bazıları da Fâtih Camii civarı ile Tophane semtinde kaçak olarak sürdürmüşlerdir. Bunun üzerine 1857 yılı başlarında Sultan Abdülmecid Mısır, Trablusgarp ve Bağdat valilerine gönderdiği emirle zenci ticaretini kesin olarak yasaklamış, bu işi yapanların cezalandırılacağını belirtmiştir (*Düstur*, Birinci tertip, IV, 368). 1876 Kanûn-ı Esâsisi'nde yasaklanan köle ticaretinin kaldırılmasıyla ilgili olarak 1891'de (a.g.e., Mütemmim, s. 132) ve nihayet Sultan Reşad zamanında bir kanun çıkarılmıştır (a.g.e., İkinci tertip, I, 831-832). Bu yasaklamalara rağmen köle ticareti az da olsa imparatorluğun sonuna kadar devam etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Bursa Şer'iyye Sicilleri, A-145, 1^a; BA, Cevdet-Zaptiye, nr. 239, 282, 410, 465, 768, 807, 1133, 1492; BA, Cevdet-Adliye, nr. 178, 649, 801, 1538, 1880, 2595, 3382, 4764, 5693; BA, Cevdet-Bahriye, nr. 704, 714; BA, MD, nr. 6, s. 168, 195, 311, 663, 740, 1082, 1085, 1317, 1457; BA, İbnülemin-Hatt-ı Hümayun, nr. 447; Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme* (Bayburtluğil), s. 109, 149 vd., 180, 397; *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehmed Hân* (nşr. Halil İnalıcık - Mevlûd Oğuz), Ankara 1978, s. 67-69; *Âşıkpaşazâde, Târih* (Atsız), s. 16, 21, 22, 45, 46, 59, 60, 128, 133-134; Edirneli Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi* (nşr. Atsız), İstanbul 1972, s. 41-43; Neşri, *Cihannümâ* (Unat), I, 158, 196 vd.; II, 616, 626; Selânikî, *Târih* (İpşirli), I, 5, 290, 330; II, 507, 509, 534, 563, 787, 833; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 563-564; Naimâ, *Târih*, V, 258; Ahmed Resmî, *Hamiletü'l-küberâ*, TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1403, tür.yer.; D'Ohsson, *Tableau général*, VI, 2 vd.; Olivier, *Türkiye Seyahatnamesi: 1790 Yıllarında Türkiye ve İstanbul* (trc. Oğuz Gökmen), Ankara 1977, s. 83 vd.; *Düstur*, Birinci tertip, İstanbul 1296, IV, 368; Mütemmim, s. 132; İkinci tertip, İstanbul 1329, I, 831-832; Lutfî, *Târih*, VIII, 133-134; Ahmed Refik [Altınay], *Hicrî On Birinci Asırda İstanbul Hayatı (1000-1100)*, İstanbul 1988, s. 54-55; a.mlf., *Hicrî On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200)*, İstanbul 1988, s. 50-51; a.mlf., *On Altıncı Asırda İstanbul Hayatı (1553-1591)*, İstanbul 1988, s. 43-44; Hikmet Turhan Dağlıoğlu, *Onaltıncı Asırda Bursa*, Bursa 1940, s. 23-24; Barkan, *Kanunlar*, s. 32, 38, 48, 84, 88 vd., 137, 147, 162, 164, 183, 188, 223, 312, 317, 319, 339, 371, 394, 400; a.mlf., *Türkiye'de Toprak Meselesi*, İstanbul 1980, s. 575-716; a.mlf., "Edirne Askerî Kassâmına Ait Tereke Defterleri (1545-1659)", *TTK Belgeler*, III/5-6 (1966), tür.yer.; Uzunçarşılı, *Kapakulu Ocakları*, I, 6 vd.; a.mlf., *Osmanlı Tarihi*, I, 107, 121-122, 166, 419-420; S. Takâts, *Macaristan Türk Âleminde Çizgiler*

(trc. Sadrettin Karatay), İstanbul 1970, s. 58-60, 71-72, 91-92, 105-106, 164-167, 199-201, 206-214; Çagaatay Uluçay, *Harem II*, Ankara 1971, tür.yer.; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti*, İstanbul 1974, s. 3, 43, 74, 100-102, 138; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983, s. 255-258; Mehmet Altay Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, Ankara 1983, II, 225 vd., 321 vd.; Halil Sahillioğlu, "Onbeşinci Yüzyıl Sonunda Bursa'da Dokumacı Köleler", *Atatürk Konferansları VIII: 1975-1976*, Ankara 1983, s. 218-227; a.mlf., "Onbeşinci Yüzyılın Sonu İle Onaltıncı Yüzyılın Başında Bursa'da Kölelerin Sosyal ve Ekonomik Hayattaki Yeri", *Gel.D.* 1979-1980, Özel Sayısı (1981), s. 68-69, 76-80, 110-111; R. Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul* (trc. Mehmet Ali Kılıçbay - Enver Özcan), Ankara 1986, II, 111-113; A. H. Lybyer, *Kanunî Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Yönetimi* (trc. Seçkin Cılızoğlu), İstanbul 1987, s. 54, 74, 80 vd.; Ziya Kazıcı, *Osmanlılarda İhtisab Müessesesi*, İstanbul 1987, s. 119 vd.; K. Tebly, *Dersaadette Avusturya Seferleri* (trc. Selçuk Ünlü), Ankara 1988, s. 196-197, 265-268; Osman Turan, *Türkiye Selçukluların Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1988, s. 183-184; Nihat Engin, *Osmanlı Devletinde Kölelik* (doktora tezi, 1992), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Bülent Tanıroğlu, "Osmanlı İmparatorluğunda Kölelik", *İÜ Hukuk Fakültesi Mecmuası*, XLV-XLVII/1-4, İstanbul 1982, s. 649 vd.; W. Buch, "XIV-XV. Yüzyılda Kudüse Giden Alman Hacılarının Türkiye İzlenimleri" (trc. Yüksel Baypınar), *TTK Belleten*, XLVI/183 (1983), s. 525-526; İzzet Sak, "Konya'da Köleler (XVI. Yüzyıl Sonu - XVII. Yüzyıl)", *Osm.Ar.*, IX (1989), 159-197; Pakalın, I, 552-555; II, 300-302; H. İnalıcık, "Çulâm", *EP* (ing.), II, 1085-1091; Reşat Ekrem Koçu, "Esir, Esirciler, Esirciler Kethüdâsı, Esirhane Eminliği, Esir Hanı, Esir Pazarı", *İst.A.*, X, 5269-5278.

NIHAT ENGİN

KÖLEMENLER

(bk. MEMLÜKLER).

KÖLÜK b. ABDULLAH

Anadolu'da
XIII. yüzyılda eser veren
Selçuklu mimarı.

Yalnız Selçuklu mimarisinin değil Anadolu Türk mimarisinin de önde gelen sanatçılarından biri olarak kabul edilen Kölük b. Abdullah'ın inşa ettiği eserlerden yalnız ikisinin üzerindeki kitâbelerde adını görmek mümkündür. Ayrıca bir eserinin sadece kitâbesi günümüze kadar gelbilmiştir. Bu kitâbeler dışında kaynaklarda hakkında henüz bir kayda rastlanmamıştır. Sanat değeri yüksek eserler inşa etmiş olması sebebiyle bugüne kadar kimliği üzerinde çok durulmuş, başta adı,

dini, milliyeti olmak üzere çeşitli görüşler ileriye sürülmüştür. Tamamen tahminlere dayanan bu görüşler arasında, onunla aynı tarihlerde yaşamış bir Selçuklu mimarı olan Kâlûyân el-Konevî ile aynı kişi olduğu yolundaki fikir pek çok araştırmacı tarafından benimsenmiştir. Bu görüşün başlıca iki dayanağı vardır. Birincisi, her iki mimarın genellikle, Selçuklu Veziri Sâhib Ata Fahreddin Ali'nin inşa ettirdiği mimari eserlerde ve birbirine çok yakın tarihlerde çalışmış olmasıdır. İkincisi de aslen hıristiyan olan Kölük'ün (bu isim Kelûk, Kelûl, Kalûs, Manlûk gibi yanlış şekillerde de okunmuştur) müslüman olmadan önceki adının Kâlûyân olduğu, İslâm'ı kabul ettikten sonra bu addan kısaltılan Kölük'ü kullandığı ve baba adının da genel teamüle uyularak Abdullah şeklini aldığıdır. Ancak bu görüşü öne sürenlerin dayandığı ihtimaller inandırıcı olmaktan çok uzaktır.

İkisi de aynı tarihlerde yaşamış ve çoğunlukla aynı devlet adamının eserlerinde çalışmış olmasına rağmen Kölük ile Kâlûyân'ın inşa ettikleri eserler arasında mimari ve dekorasyon açısından belli bir üslup farkının varlığı bu fikri savunuların üzerinde fazla durmadıkları bir noktadır. İki mimarın eserleri arasında yalnız inşa tarihlerinin karşılaştırılması bile bunların aynı kişi olamayacağını ortaya koymaktadır. Nitekim portalindeki mevcut tarih kitâbesine göre Konya Sâhib Ata

Külliyesi'ne 656 (1258) yılında başlayan sanatçı, hankah kapısı üzerindeki bir başka kitâbeye göre külliye'nin 678'de (1279) biten inşası sırasında Müslümanlığı kabul ettiği halde inşaatın ilk safhasında yapılmış olması gereken portale neden Kâlûyân değil Kölük b. Abdullah adını yazdığı bu fikri savunanlar tarafından yeterince açıklanamamış değildir. Ayrıca külliye'nin, 682'de (1283) yenilediği mevcut bir kitâbeden anlaşılan türbe kısmındaki çini süslemelerin üslubu, Kölük'ten çok Kâlûyân'ın desenleri gibi değerlendirilmeye uygun olup Kölük'ün 1283 yılında artık hayatta olmadığı ve bu sebeple türbenin Kâlûyân tarafından tamamlandığı ihtimalini akla getirmektedir. Kölük b. Abdullah'ın inşa ettiği, ancak tarih kitâbesi olmayıp 679 (1280) yılında düzenlenen vakfiyesine göre 1264'te tamamlandığı anlaşılan Konya'daki İnce Minare (Dârülhadis) Külliyesi de kitâbelerinde Kâlûyân'ın adı bulunan 666 (1268) tarihli Ilgın Kaplıcası ile 670 (1272) tarihli Sivas Gökmedrese'den daha önce yapılmıştır. Sonuçta, müslüman olmadan önce Kâlûyân, müslüman olduktan sonra Kölük adını kullandığı öne sürülen sanatçının ihtidâ ettikten sonra da bazan Kâlûyân, bazan Kölük adını kullanması gibi kabulü imkânsız bir durum ortaya çıkmaktadır. Esasen dilci ve tarihçiler de Kölük'ün başka bir isimden türetilme olmayıp "cesur" anlamına gelen eski bir Türk adı olduğu görüşündedir. Bu durumda Kölük'ün, Selçuklular'dan önce Anadolu'ya gelen ve Hıristiyanlığı kabul eden bir Türk ailesinden gelmiş olması en kuvvetli ihtimal gibi görünmektedir.

Kölük b. Abdullah'ın adı ve milliyeti kadar Selçuklu mimarisinde ortaya çıkışı konusu da yeterince aydınlık değildir ve bu güne kadar üzerinde pek çok tartışma yapılmıştır. Bazı araştırmacılar, Sultan Alâeddin Keykubad tarafından tamir ettirilen Antalya şehir surlarına ait 622 (1225) tarihli iki kitâbede adlarına rastlanan Kölükvan b. Sinbad ve Kelûkî isimli iki kişiden özellikle Kölükvan b. Sinbad ile Kölük b. Abdullah arasında bir bağ kurarak ikisinin aynı kişi olduğunu öne sürmüşlerdir. Antalya şehir surlarındaki kitâbelerde "alâ yedi abdi'z-zaîf Kölükvan b. Sinbad Konevî" ve "alâ yedi abdi'z-zaîf Kelûkî" olarak adları okunan bu kişilerin mimar olduğuna, mevcut kitâbelerin üslubuna ve kullanılan kelimelere bakarak söylemeye imkân yoktur. Eğer kitâbelerde alışılmış şekilde kullanılan bazı tabirler dikkate alınmadan iki kitâbenin birer

sanatçıya işaret ettiği kabul edilecek olursa surlarda aynı üslup ve tabirlerle yazılmış diğer kitâbelerdeki Yahyâ b. Ebû Bekir, Şavuk b. Vay (?), Tuğrul, Sungur, Bayram eş-Şâmî gibi kişileri de mimar olarak kabul etmek gerekir. Kölükvan b. Sinbad ve Kelûkî dahil olmak üzere Antalya surlarındaki kitâbelerde adları sayılan kişileri mimar değil Selçuklu Devleti'nin bina eminleri olarak görmek daha doğru olacaktır.

Kölük b. Abdullah'ın Antalya şehir surlarında mimar sıfatıyla çalışması uzak bir ihtimal olmakla birlikte meslekî faaliyetlerine Sultan Alâeddin Keykubad zamanında başladığı ve 1280 yıllarına kadar yaşadığı kuvvetli bir ihtimal olarak ileri sürülebilir. Mimar ve ressam olarak Selçuklular'ın hizmetinde çalışmaya başlayan sanatçı muhtemelen 1250 yıllarına doğru Müslümanlığı seçerek inşa ettiği eserlere Kölük b. Abdullah olarak imza atmaya başlamıştır. Günümüze ulaşan üç kitâbesinin Konya'da bulunması sanatçının Selçuklu başşehirinde ikamet ettiğini göstermektedir. Ayrıca II. Bayezid devri tahrir defterlerinde Konya'da Kölük adını taşıyan bir mahalleden ve mülkiyeti daha sonra Sadreddin Konevî vakıfları arasında sayılan Mimar Kölük bağından söz edilmesi de bu görüşü desteklemektedir.

Kölük b. Abdullah'ın inşa ettiği eserlerin başında Konya'daki Sâhib Ata Külliyesi gelmektedir. Cami, türbe, hankah ve hamamdan oluşan yapılar topluluğunun inşasına 656'da (1258) başlanmış ve 678'de (1279) tamamlanmıştır. Külliye'nin bânisi olan Sâhib Ata Fahreddin Ali'ye ait türbe binasının 682'de (1283) yenilediği anlaşılmaktadır. Yapılar topluluğunun mimarının adı, taçkapının sağında sebil nişinin köşe dolgularındaki iki madalyonun içine "amel-i Kölük b. Abdullah" şeklinde kaydedilmiştir. Sanatçının ikinci eseri Konya'daki İnce Minareli Medrese'dir. Medrese ve günümüze gelmeyen bir mescidden oluşan yapının inşa kitâbesi yoktur. Ancak vakfiyesine dayanarak 663 (1265) yılında yapıldığı kabul edilmektedir. Bu yapı da Sâhib Ata Fahreddin Ali tarafından yaptırılmıştır. İki üniteli külliye'nin mimarının adı taçkapıda, büyük kemerin üstündeki yarım daire şeklinde aşağıya sarkan kabartmanın sağında ve solundaki madalyonların içinde "amel-i Kölük b. Abdullah" şeklinde okunmaktadır. Kölük b. Abdullah tarafından inşa edildiği kitâbesinden kesin biçimde öğrenilen Konya'daki Nalınca Baba /

Kölük b. Abdullah'ın inşa ettiği Sâhib Ata Camii'nin taç kapısı

Emîr Nizâmeddin Türbesi 1927 yılında yıktırılmıştır. İnşa kitabesi de ortadan kalkmış olan, ancak 1250-1270 yılları arasında yapıldığı anlaşılan türbenin kitabesi, halen Konya'daki İnce Minareli Medrese içinde yer alan Taş ve Ahşap Eserleri Müzesi'nde bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Ferit – M. Mesut, *Selçuklu Veziri Sahip Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri*, İstanbul 1934, s. 36-45, 61-74; L. A. Mayer, *Islamic Architects and Their Works*, Genève 1956, s. 77-78; Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 252, 261, 498-500, 726, 803-812, 1069, 1159; Semra Ögel, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, Ankara 1966, s. 150-151; Mehmet Önder, *Mevlâna Şehri Konya*, Ankara 1971, s. 108-117, 166-170, 177-178, 401; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1973, II, 77-79, 86; M. Meinecke, *Fayencedekorationen seldschukischer Sakralbauten in Kleinasien*, Tübingen 1976, s. 299-324; Zeki Sönmez, *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara 1995, s. 270-281; Aynur Durukan, "A Medieval Anatolian Architect: Kelük", *Art Turc / Turkish Art, 10e Congrès international d'art turc, Genève-Geneva 17-23 Septembre 1995 Actes Proceedings*, Genève 1999, s. 277-285; B. O. Celal, "Mimar Kelük bin Abdullah", *Mimar*, II/6 (1932), s. 181-182; Sadi Dilaver, "Bünyan Ulu Camii-Erbaa / Akçaköy (Fidi) Silâhdar Ömer Paşa Camii", *STY*, II (1968), s. 186-194; Şahabettin Uzluk, "Felekâbât Sarayı Konya'nın Neresinde İdi, Kim İnşa Ettirdi, Çatısını Hangi Mimar Çattı?", *TTK Bildiriler*, VII (1972), I, 374-381; B. Brend, "The Patronage of Fahr ad-Din Ali ibn al-Husain and the Work of Kaluk Ibn Abd Allah in the Development of the Decoration of Portals in Thirteenth Century Anatolia", *KOr.*, X (1975), s. 160-186; Orhan Cezmi Tuncer, "Mimar Kölük ve Kalûyân", *VD*, sy. 19 (1985), s. 109-118.

ZEKİ SÖNMEZ

KÖLÜK CAMİİ ve KÜLLİYESİ

Kayseri'de ilk kuruluşu
Dânişmendli dönemine ait külliye.

Kayseri'de kendi adıyla anılan mahallede bulunan külliye camii, medrese, hamam ve çeşme yer almaktadır. Camii, medrese ve hamamın, Kayseri'nin Dânişmendli başşehri olduğu 1135-1142 yıllarında Melik Nizâmeddin Yağıbasan tarafından yaptırıldığı kabul edilmektedir. Caminin kuzeydoğu köşesindeki taçkapıda, I. İzzeddin Keykâvus zamanında 607'de (1210) Yağıbasan'ın torunu Atsız Elti Hatun tarafından onarıldığını gösteren bir kitâbe bulunmaktadır. Birçok defa tamir geçiren yapı, 735 (1334-35) yılındaki depremin ardından Kölük Şemseddin tarafından onarıldığı için onun adını taşımakta, Kölük ve Gülük diye de anılmaktadır. Kö-

liyyeye daha sonra bir çeşme ilâve edilmiştir.

Anadolu'da cami-medrese birleşiminin erken bir örneği olması ile önem taşıyan külliye kesme taştan inşa edilmiştir. Cami bölümü mihrap önünde tromplu kubbeli ve mihraba dik beş neflidir. Mihrap önü kubbesiyle aynı ekseninde ve tam ortada pandantifli-aydınlık fenerli küçük bir kubbe daha yer almaktadır. Büyük Selçuklu camilerindeki iç avlu geleneğini yaşatan bu bölüm daha önce açık bırakılmışken sonradan kubbe ile kapatılmıştır. Kalın kesme taş pâyelere oturan, mihraba dik tonozlu eyvanlar özgündür. Onarımlar sırasında doğu kanadında değişiklik yapılarak mihraba paralel eyvanlar inşa edilmiştir. Cami, mihrap ekseninin kubbelerle belirtilmesi ve tonozlu örtü sistemiyle yine bir Dânişmendli yapısı olan Kayseri Ulucamii'ne benzemektedir. Yağıbasan'a mal edilen her iki yapıdan birini oğlu Muzafferüddin Mahmud'un, diğerini torunu Atsız Elti'nin tamir ettirdiği anlaşılmaktadır.

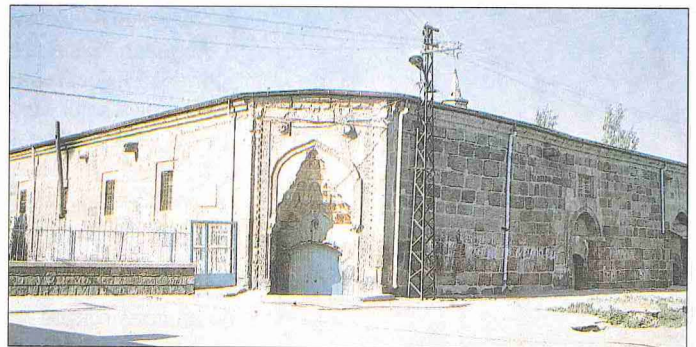
Diş cephede mihrap ekseninde, sivri kemerli bir niş içinde basık yuvarlak kemerli sade bir taçkapı yer almaktadır. Aynı cephenin kuzeydoğu köşesine Atsız Elti'nin onarımları sırasında duvarları 45 derecelik açı ile kesen ikinci bir taçkapı yapılmıştır. Yedi sıra mukarnaslı kavsarası, geometrik yıldız geçmeli bordürü, yan nişleri ve köşe sütunçeleriyle klasik Selçuklu taçkapılarının bütün özelliğini yansıtmaktadır. Doğü cephesindeki pencerelerin de bu onarım sırasında büyütüldüğü kabul edilmektedir.

Caminin mozaik çini mihrabı taş işçiliğinin hâkim olduğu Kayseri'de tek örnek olup üslûp ve teknik özellikleriyle XIII. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmektedir. Bu sebeple 1210 ve 1335 yıllarındaki onarımlar arasında kalan bir dönemde Konya Alâeddin Camii'nin mihrabından sonra inşa edilmiş olmalıdır. Mihrap, alçı ze-

min üzerine yerleştirilmiş firûze, kobalt mavisi ve mangan moru renkte sırlı mozaik çinilerle yapılmıştır. Üstte rûmî ve palmet dolgusu beş adet mazgal, mihrap çevresinde zencerek oluşturan kaval silmeler, nesih yazı ile âyet bordürü, geometrik ve bitkisel desenli geçmeli bordürler, mihrap nişinin üstündeki küfi yazılı besmele ile âbidevî bir örnektir. Mihrabın alt kısmındaki çiniler tamamen dökmüştür. Sonradan ortasına mermer bir niş yerleştirilmiş, çevresi XVII. yüzyıl İznik çini levhalarıyla kaplanmıştır.

Caminin batı cephesinde iki katlı medrese bölümü yer almaktadır. Kuzey cephesindeki üçüncü portaldan dar bir merdivenle çıkılan fevkanî avlunun doğusunda kubbe ile örtülü bir oda bulunmakta ve avlu güneye doğru uzanan sivri beşik tonozlu koridora bağlanmaktadır. Bu koridorun camiye bakan doğu duvarında yan yana üç sağır kemer vardı. Bu kemerlerin camiye açıldığı ve 1,5 metrelik kot farkı sebebiyle ahşap bir merdiven kullanıldığı kabul edilmektedir. Onarımlarda da bu husus göz önüne alınarak kemerler açılmış, fakat pencere şeklinde düzenlenmiştir. Koridorun batı cephesinde beşik tonozlu beş hücre ve en sonda dar ve penceresiz küçük bir hücre bulunmaktadır. Bu hücrenin önünden başlayan merdivenle üst kata çıkılmaktadır ve böylece medresenin iki katlı olduğu anlaşılmıştır. Merdivenin altında yapının güneybatı köşesinde yer alan oda medrese ile bağlantılı olmayıp kapısı yan sokağa açılan özel bir mekândır. Medresenin üst kata çıkan merdiveninden yararlanılarak geç dönemde mihrap önü kubbesinin yanına Kayseri bölgesine has ezan köşkü ilâve edilmiştir. Burası üst örtüsü tamamen, beden duvarları ise kısmen yıkılmış olan caminin kuzeyinde yer almaktadır.

30 x 30 m. ölçülerinde bir alanı kaplayan hamamın cami ve medresenin inşaatından kısa bir süre sonra XII. yüzyılın

Kölük Camii
ve Medresesi –
Kayseri